

Grey Scale #13

DANES-PICTA.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. generała broni Karola Świerczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

ASG wewn. 103/76

Egz. Nr .....
Do użytku służbowego

Płk doc. dr Zdzisław STAPOR

**ROLA DOŚWIADCZEŃ WOJENNYCH
W NAUCZANIU SZTUKI WOJENNEJ**

(Wykład inauguracyjny rok akademicki 1976/1977)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/62

05-000907-004-0

WARSZAWA

PAŹDZIERNIK

1976 r.

12891

Colour Chart #13

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

Centimetres

Inches

DANES-PICTA.COM

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. generała broni Karola Świerczewskiego

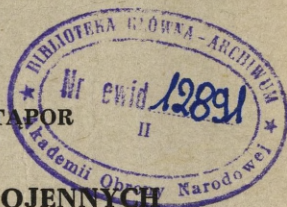
KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

ASG wewn. 103/76

Egz. Nr ..... ²

Do użytku służbowego

Plk doc. dr Zdzisław STAPOR

**ROLA DOŚWIADCZEŃ WOJENNYCH
W NAUCZANIU SZTUKI WOJENNEJ**

(Wykład inauguracyjny rok akademicki 1976/1977)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/62

05-000907-004-0

WARSZAWA

PAŹDZIERNIK

1976 r.

12891

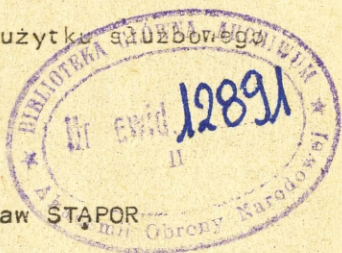
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im.gen. broni K. Świerczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI
WOJENNEJ

ASG wewn. 103/76

Egz. Nr ... 2

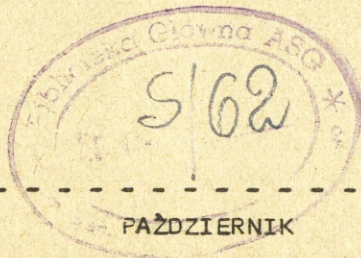
Do użytku służbowego

płk doc. dr Zdzisław STAPOR

ROLA DOŚWIADCZEŃ WOJENNYCH W NAUCZANIU
SZTUKI WOJENNEJ

/Wykład inauguracyjny rok akademicki
1976/1977/

WARSZAWA

PAŹDZIERNIK

1976 r.

1882

Temat wykładu inaugurującego w naszej Uczelni rok akademicki 1976/1977 jednoznacznie określa zakres i charakter rozważań, które zamierzam przedstawić, wychodząc z założenia, że:

- po pierwsze, wszelkie doświadczenia rzutu-
ją w określonej mierze zarówno na kształtowanie i
rozwój współczesnej sztuki wojennej, jak też na
programowe jej nauczanie i samodzielne studiowanie.

Sztuka wojenna jest bowiem nie tylko systemem wiedzy o formach i sposobach przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej, ^{z jej pomocą} lecz także zespołem umiejętności ⁶⁰ wykorzystania tego systemu w praktycznej działalności na wszystkich szczeblach dowodzenia;

- po drugie, Korzystanie z doświadczeń jest procesem ciągłym. Trwa ono w czasie działań wojennych, służąc doskonaleniu środków i sposobów walki oraz winno trwać w okresie pokoju w celu dalszego rozwijania teorii i praktyki sztuki wojennej.

Jako swoiste motto wykładu pozwolę sobie uczynić następujący fragment wystąpienia Ministra Obrony Narodowej, gen. armii Wojciecha Jaruzelskiego:

"Nasza wykształcona we współczesnych akademiach i wyższych szkołach oficerskich kadra posiada duży zasób wiedzy zarówno w przedmiotach ściśle wojskowych, jak i w tych, które stanowią dla nich określoną podbudowę, że wymienię chociażby geografię wojenną, historię sztuki wojennej, nauką organizację pracy. Spójrzmy jednak, w jakim zakresie wiedza ta jest wykorzystywana, w jakim zakresie przenika ona, podbudowuje ściśle wojskowe przed-

mioty, na ile je wzbogaca ogólną erudycją, tłem, refleksją".

Zgodnie z myślą przewodnią zawartą w tym fragmencie wystąpienia Ministra Obrony Narodowej w dzisiejszym wykładzie zostaną przedstawione niektóre aspekty wykorzystania doświadczeń wojennych, jednego z węzłowych problemów historii sztuki wojennej, jako dyscypliny naukowo-badawczej i przedmiotu nauczania w Akademii Sztabu Generalnego WP.

Rozpocznę od kilku wyjaśnień dotyczących pojęcia "doświadczenia wojenne", które w teorii nauki i sztuki wojennej stanowi jedną z istotnych kategorii znaczeniowych. W swoistej zbitce pojęciowej, jaką niewątpliwie są doświadczenia wojenne, kryją się ważne i bardzo konkretne treści poznawcze i użytkowe. W najprostszym ujęciu można powiedzieć, że doświadczenia wojenne to nic innego jak suma jednostkowych i osobistych doznań oraz wniosków wynikających z uczestnictwa w wojnie, a także rozległy kompleks mniej lub bardziej obiektywnych uogólnień zespołowej praktyki przygotowania i prowadzenia wojny, operacji i walki. Doświadczenia wojenne mają z reguły charakter historyczny, albowiem dotyczą dalszej lub bliższej przeszłości, żeby dla przykładu wymienić I i II wojnę światową oraz lokalne konflikty zbrojne w minionym trzydziestoleciu.)

Na marginesie tych wyjaśnień warto podkreślić, że w czasie pokoju substytutem doświadczeń wojennych są wnioski wypływające z ćwiczeń, które umownie

można nazwać "poligonowymi". W tej dziedzinie szczególną rolę odgrywają kompleksowe ćwiczenia w skali sił zbrojnych oraz wielostronne ćwiczenia dowództwa Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw Układu Warszawskiego. Analizując problem doświadczeń płynących z tego rodzaju ćwiczeń trzeba powiedzieć, że przyczyniają się one zarówno do teoretycznego doskonalenia socjalistycznej doktryny wojennej, jak kształtowania praktycznej jedności doktrynalnej sojuszniczych kadr dowódczo-sztabowych. Ponadto stanowią niezwykle bogate źródło szczegółowych doświadczeń w zakresie taktyki i sztuki operacyjnej, struktur organizacyjnych oddziałów i związków taktycznych oraz uzbrojenia i technicznego wyposażenia wojsk.

Dla przykładu warto powołać się na takie ćwiczenia jak np. "Odra-Nysa" i "Kraj" oraz najnowsze "Tarcza-76". W tym ostatnim szczególnie wartościowych wniosków dostarczyły bardzo liczne pokazy działania wojsk w warunkach wykonywania ostrych strzelań, żeby wymienić tylko problem przełamania obrony, w którym atak czołgów wspierały uzbrojone śmigłowce, obezwładniające środki ogniowe nieprzyjaciela w odległości kilkudziesięciu metrów przed wozami bojowymi. W stosunku do tego rodzaju ćwiczeń użycie określenia "pokazy" jest o tyle nieadekwatne, że miały one charakter eksperymentalny i doświadczalny, polegający na praktycznym sprawdzeniu słuszności teoretycznych założeń i koncepcji.

Doświadczenia typu "poligonowego" stanowią

sumę uogólnionych wniosków z różnego rodzaju ćwiczeń prowadzonych z wojskami w warunkach zbliżonych do rzeczywistego pola walki ewentualnej przyszłej wojny. Sprzężenie doświadczeń "poligonowych" i wojennych stanowi integralny element niepodważalnej zasady jedności teorii i praktyki, która determinuje prawidłowy rozwój myśli wojskowej, a także doskonalenie metod nauczania sztuki wojennej.

Zasadniczym celem wykładu jest próba udzielenia odpowiedzi na dwa pytania: pierwsze - jaką rolę odgrywają doświadczenia wojenne w sztuce wojennej, ze szczególnym uwzględnieniem ich wartości poznawczych i użytkowych w dobie obecnej? i drugie - w jaki sposób należy z nich korzystać w procesie nauczania współczesnej sztuki wojennej? Merytoryczny zakres i współzależność problemów wymagających omówienia w ramach odpowiedzi na te pytania są oczywiste, chociażby z punktu widzenia obowiązującej zasady jedności procesu kształcenia i wychowania kadr dowódczo-sztabowych oraz prowadzenia prac naukowo-badawczych.

Należy zaznaczyć, że wymienione pytania bynajmniej nie są retoryczne, a ich postawienie i próba wyjaśnienia wcale nie wynikają li tylko z konstrukcyjnych założeń wykładu. Problem jest znacznie szerszy, albowiem: - po pierwsze, sformułowanie tematu wykładu tylko pozornie sugeruje zawężenie jego treści do aspektów dydaktycznych;

- po drugie zaś, o ile przydatność doświadczeń bieżących, tj. ćwiczebnych i poligonowych nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, o tyle stosunek do historycznych doświadczeń wcale nie jest - choć powinien być - jednoznaczny.

Wydaje się, że w gronie nauczycieli akademickich i słuchaczy naszej Uczelni nie tylko można, ale nawet trzeba bez żadnych osłonek i z całą otwartością powiedzieć, iż problem aktualnej przydatności wszelkich doświadczeń wojennych, w szczególności zaś doświadczeń najnowszych, od dość dawna, bo już od połowy lat pięćdziesiątych, nurtuje środowisko teoretyków i praktyków kształtujących współczesną sztukę wojenną. Aby nie być gołosłownym powołam się na autorytet tej miary co marsz. ZSRR P. Rotmistrzow, który w przedmowie do podręcznika Historii Sztuki Wojennej, wydanego drukiem w 1965 r. przez ASG im. Woroszyłowa, *expressis verbis* stwierdził istnienie krańcowej rozbieżności poglądów aprobujących, bądź też negujących aktualną przydatność historycznych doświadczeń wojennych. Dyskusje na ten temat nie są obce również w naszym środowisku akademickim, aczkolwiek mają one charakter bardzo kameralny, a ujawniane w nich poglądy z reguły nie są skrajnie przeciwstawne.

Wyjaśniając przyczyny inspirujące podejmowanie tego rodzaju dyskusji pozwolę sobie przytoczyć fragment bardzo interesującego artykułu płk. prof. J. Brocha, który jak najbardziej pozytywnie oceniając na łamach "Myśli Wojskowej" nr 5/1975 r. wartości poznawcze i użytkowe doświadczeń wojennych, m.in. niezwykle trafnie i lapidarnie scharakteryzował materialne przesłanki zwątpienia w aktualną ich przydatność.

"Nigdy w historii nie rysowały się te wątpli-

wości z taką wyrazistością. Spowodowało ją pojawienie się na współczesnym polu walki udoskonalonych do szczytów technicznej precyzji różnych rodzajów uzbrojenia, a przede wszystkim nowej broni masowego rażenia, techniki raketowej, nadźwiękowego lotnictwa i techniki elektronicznej, a więc środków walki, których nie było jeszcze w żadnej z wojen poprzednich. Wartość bojowa tych środków, ich siła i możliwości rażenia, sposób ich użycia wielokrotnie przewyższyły to wszystko, co w umysłach ludzkich składało się na obraz pola walki bazujący na wiedzy o dotychczasowych środkach i warunkach^{1/}.

Wydaje się, że w świetle przedstawionych spostrzeżeń motywy podjęcia tematu wykładu i celowość jego wygłoszenia nie wymagają szerszego uzasadnienia.

Z racji profesjonalnych zainteresowań główne wątki swoich rozważań poprzedzę kilkoma refleksjami historycznymi, dotyczącymi genezy oraz miejsca i roli doświadczeń wojennych w rozwoju teorii i praktyki sztuki wojennej na przestrzeni wieków, od czasów najdawniejszych, aż do współczesności.

[Spożytkowanie doświadczeń wojennych należy do tych zjawisk historycznych, które od wieków towarzyszą procesowi kształtowania i rozwoju myśli wojskowej. Ustalenie początkowej cezury tego zja-

1/ płk prof. J. Broch, Doświadczenia wojenne we współczesnej sztuce wojennej, "Myśl Wojskowa" nr 5/1975, s. 34.

wiska nie jest możliwe. Nie ulega jednak wątpliwości, że jego geneza sięga okresu, kiedy ilościowa przewaga nad przeciwnikiem przestała być w starciach zbrojnych jedynym i niezawodnym czynnikiem odniesienia zwycięstwa. Natomiast doskonale nie środków rażenia i osłony przed nimi sprawiło, że zwycięstwo w walce zbrojnej stopniowo zaczęło stawać się funkcją zespołu coraz bardziej skomplikowanych umiejętności, określanym mianem sztuki wojennej.

W procesie wyodrębniania się w rzemioło wojennym tych umiejętności, inspirującą i stymulującą rolę zawsze odgrywały i nadal odgrywają dwa zasadnicze i wzajemnie się warunkujące czynniki: pierwszy - to masowe zastosowanie w działaniach zbrojnych nowych środków walki, a także jakościowe udoskonalenia istniejących rodzajów uzbrojenia i technicznego wyposażenia wojsk; drugi zaś - to wykorzystanie doświadczeń wojennych w procesie doskonalenia sztuki organizacji i prowadzenia działań zbrojnych.

Ten ostatni czynnik wywodzi się bezpośrednio z odwiecznej i praktycznej potrzeby obserwacji pola walki, intuicyjnej początkowo analizy przebiegu starć zbrojnych i prób wyjaśniania zasadniczych źródeł sukcesów lub niepowodzeń. Początek dały temu zjawisku ustne przekazy wyników obserwacji i nagromadzonych doświadczeń, by w miarę utrwalania się tradycji kronikarskiego zapisu minionych i bieżących wydarzeń wojennych stopniowo

przekształcić się w teorię sztuki wojennej, która wykorzystując doświadczenia z przeszłości, bieżąco kształtuje zasady prowadzenia działań zbrojnych i określa kierunki przewidywanego rozwoju myśli wojskowej w przyszłości.

Proces spożytkowania doświadczeń wojennych nie należy jednak do najlepiej zgłębionych problemów wiedzy wojskowej. Dlatego celowe wydaje się przedstawienie choćby niektórych tylko aspektów metodologicznych - przyjmując za wyjściową tezę następującą, syntetyczną refleksję W.I. Lenina:

"Nie można posiadać umiejętności rozwiązywania w dniu dzisiejszym - za pomocą nowych metod - zadań stojących przed nimi, jeśli doświadczenie dnia wczorajszego nie otworzyło nam oczu na niesłuszność metod starych"^{2/}.

Interpretując powyższe spostrzeżenie w kategoriach sztuki wojennej, trzeba powiedzieć, iż żadne doświadczenia nie stanowią gotowych wzorców do naśladowania, a dla rozwoju myśli wojskowej nie ma chyba nic bardziej szkodliwego, jak mechaniczne, bezkrytyczne lub szablonowe stosowanie wzorców z przeszłości w odmiennych warunkach współczesności. Jedynie słuszne i sprawdzone przez praktykę rozumienie roli doświadczeń wojennych w procesie doskonalenia sztuki wojennej wynika z oczywistej prawdy, że pożądane w tej kwestii rezultaty zapewnia tylko twórcza konfrontacja prze-

-----
2/ W.I. Lenin, Dzieła, t.33, s. 82.

szłości z terażniejszością i przewidywaniami w przyszłości.

Adoptowanie doświadczeń przeszłości do terażniejszości jest - wbrew pozorom - skomplikowanym procesem twórczym, obejmującym trzy zasadnicze czynności: studiowanie, uogólnianie i wykorzystanie doświadczeń historycznych. Pomimo różnicowanych poglądów jeśli idzie o domeny zainteresowań w zakresie tych czynności najbardziej racjonalny wydaje się następujący postulat: studiowanie i uogólnianie historycznych doświadczeń wojennych to sfera działania historyków wojskowości w ogóle, a historyków sztuki wojennej w szczególności, natomiast wykorzystanie historycznych uogólnień to przede wszystkim pole działania kadr dowódczo-sztabowych, zarówno teoretyków, jak i praktyków, kształtujących współczesną sztukę wojenną.

Powyższy formalny podział kompetencyjny wcale nie oznacza sztucznego podziału zainteresowań i wysiłków merytorycznych. Chodzi o to, że historycy mogą i powinni formułować postulaty w zakresie współczesnego wykorzystania doświadczeń historycznych, natomiast kadry dowódczo-sztabowe nie tylko mogą, lecz także powinny uczestniczyć w procesie studiowania i uogólniania wniosków z przeszłości. W warunkach pokojowych ten postulat jest bezwzględną koniecznością, imperatywem wpływającym stąd, że historyczna rzeczywistość dostarcza niezbędnych punktów odniesienia i odgrywa rolę czynnika weryfikującego zarówno teoretyczne

rozważania, jak i praktyczną działalność. W dialektycznym związku przeszłości i teraźniejszości nadrzędną sprawą jest przecież kształtowanie kanonów współczesnej sztuki wojennej i formułowanie optymalnie uzasadnionych przewidywań jej perspektywicznego rozwoju.

Należy podkreślić, że wiedza historyczno-wojskowa stanowi nieodłączny element warsztatu naukowego badacza teorii i praktyki sztuki wojennej, natomiast studiowanie i spożytkowanie doświadczeń wojennych należy do podstawowych czynności w ramach naukowej procedury postępowania badawczego.

Wiedza historyczno-wojskowa, wnioski z doświadczeń wojennych i historycznych przykładów, jako ewidentny materiał badawczy stanowią podstawę różnego rodzaju analiz porównawczych, stwarzając empiryczne przesłanki roboczych hipotez. Ponadto umożliwiają badania niewymiernych zjawisk pola bitwy i walki, takich jak np. morale wojsk i osobowość dowódców, a więc czynników które często mają decydujący wpływ na przebieg i wyniki działań zbrojnych. Ograniczone ramy wykładu uniemożliwiają szersze omówienie tego aspektu studiowania historycznej rzeczywistości. Akcentując rolę i znaczenie takich czynników jak walory osobowe dowódców oraz stan moralno-polityczny i stopień wyszkolenia wojsk, mam na uwadze fakt, że stanowią one funkcję wielkiego problemu jakim jest uzbrojony człowiek nie tylko jako przedmiot, lecz przede wszystkim jako podmiot każdej wojny, operacji i walki.

Powracając po tej dygresji do poprzednich rozważań, godzi się zauważyć, że w skomplikowanym procesie myślowym, jakim jest twórcze wykorzystywanie doświadczeń wojennych, wiedza historyczno-wojskowa owocuje w postaci nieustannej konfrontacji historycznych rozważań i współczesnych warunków. Wartość użytkowa doświadczeń wojennych polega również na tym, że ich znajomość pozwala formułować pytania i problemy badawcze, które mogłyby pozostać niedostrzeżone. Takie rozumienie znaczenia doświadczeń wojennych znacznie rozszerza zakres możliwości ich bezpośredniego wykorzystania.

W procesie studiowania i uogólniania historycznych doświadczeń wojennych można wyróżnić dwa zasadnicze kierunki działania, które jednocześnie określają dwie sfery wykorzystania rezultatów prac badawczych:

- przedmiotem zainteresowania pierwszego kierunku są jakościowe zmiany w przebiegu działań bojowych w ramach jednej lub wielu wojen, a zasadniczym celem jest ujawnianie określonych prawidłowości oraz ich uogólnienia w postaci ogólnych praw i zasad z dziedziny przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej. Wszelkie fakty, zjawiska, tendencje i procesy rozwojowe są rozpatrywane /analizowane/ w kategoriach ogólnej teorii nauki wojennej;

- drugi kierunek działania wytyczają badania poszczególnych walk, bitew i operacji, kampanii

i wojen, w celu ujawnienia ich właściwości i ogólnienia szczegółowych wniosków w zakresie form i metod organizacji i prowadzenia różnorodnych form działania. Konkretnie przykłady historyczne są rozpatrywane /analizowane/ w kategoriach teorii strategii, sztuki operacyjnej i taktyki.

Dialektyka mechanizmu narastania doświadczeń wojennych polega na tym, iż praktyka pola walki z jednej strony bezlitośnie neglizuje i odrzuca te teoretyczne założenia, które nie odpowiadają aktualnym warunkom prowadzenia działań bojowych, z drugiej zaś stanowi najbardziej obiektywne źródło uogólniania wniosków częstkowych, wykrywania prawidłowości i określania na ich podstawie optymalnych sposobów wykorzystania posiadanych sił i środków w celu uzyskania zwycięstwa.

Ta oczywista i powszechnie znana prawidłowość sięga głęboko w przeszłość, aż do okresu pojawienia się wojny jako zjawiska towarzyszącego rozwojowi społeczeństwa klasowo rozwarstwowanego. Ze szczególną jednak ostrością i w nie spotykanej skali ujawniła się ona w XX w. pod wpływem coraz szybszego rozwoju sił wytwórczych i coraz bardziej doskonałych osiągnięć naukowo-technicznych.

Dla porównania warto przypomnieć, że w Europie wpływ artylerii i ręcznej broni palnej na rozczłonkowanie szyków bojowych piechoty trwał około 400 lat /XVI-XIX w./, podczas gdy geneza nie tylko tyraliery jako nowego szyku bojowego piechoty, lecz także całej współczesnej sztuki wojennej sięga zaledwie początków naszego stulecia.

Aby uzmysłwić sobie tempo wprowadzenia nowych środków walki, które wywarły istotny wpływ na rozwój całej współczesnej sztuki wojennej w okresie zaledwie jednego pięćdziesięciolecia, wystarczy przypomnieć takie fakty i daty pierwszej połowy XX w., jak to, że np. pojawienie się samolotów na polach walki nastąpiło w wojnach bałkańskich 1912 r., masowe wykorzystanie transportu samochodowego do operacyjnych przewozów wojsk miało miejsce dopiero w 1914 r., zastosowanie po raz pierwszy czołgów w natarciu piechoty - we wrześniu 1916 r., taktyczne wykorzystanie desantów powietrznych oraz użycie urządzeń radiolokacyjnych - w kampanii 1940 r., bojowe wykorzystanie wyrzutni rakietowych, sławnych "katiusz" - w lipcu 1941 r., pojawienie się na polach walk pierwszych samolotów odrzutowych - w końcu 1944 r., wreszcie użycie pierwszych bomb atomowych - w sierpniu 1945 r.

W drugiej połowie naszego stulecia tempo militarnego wykorzystania osiągnięć rewolucji naukowo-technicznej jest jeszcze szybsze, żeby wymienić tylko takie dziedziny jak elektronika, technika raketowa, kosmiczna i laserowa.

Tak więc w porównaniu z przeszłością /do XIX w. włącznie/, kiedy masowe rozpowszechnianie się nowych środków walki, a w ślad za tym zmiany w sposobach wojowania następowały stosunkowo wolno i trwały długo, w XX w. doskonalenie istniejących rodzajów uzbrojenia i pojawienie się nowych środków rażenia uległo gwałtownemu przyśpieszeniu, a

ich wpływ na kształtowanie się współczesnej sztuki wojennej stał się w krótkim czasie nader oczywisty.

W odniesieniu do doświadczeń wojennych oznacza to, że w przeszłości możliwości ich wykorzystania w kolejnych wojnach były najbardziej pełne, ponieważ rozwój środków walki i zmiany w sposobach prowadzenia działań zbrojnych miały charakter ewolucyjny. Współcześnie, rewolucyjne tempo zmian sprawia, że aktualność i trwałość doświadczeń wojennych, a także zakres i możliwości bezpośredniego ich spożytkowania są znacznie mniejsze.

Powołując się na marsz. A. Greczko warto przytoczyć następujące spostrzeżenie:

"Nie ulega wątpliwości, że w miarę rozwoju sił zbrojnych, wyposażenie ich w nowe rodzaje uzbrojenia i sprzętu bojowego, zwłaszcza w broń termojądrową, w miarę następowania zmian w sposobach i formach działań wojennych, a także w organizacyjnej strukturze wojsk, opieranie się wyłącznie na doświadczeniu minionych wojen przestało wystarczać. Samo życie wymaga, by prócz doświadczeń historycznych szerzej i głębiej badać problemy współczesnej wojny, wpływu rewolucji naukowo-technicznej na wojskowość, radykalne zmiany jakie zaszły w Radzieckich Siłach Zbrojnych, w armiach ewentualnych przeciwników i w światowej sytuacji wojskowo-politycznej. Radziecka myśl

wojskowo-teoretyczna coraz bardziej spogląda w przyszłość^{3/}.

Wnikliwa analiza współczesnej sztuki wojennej pozwala jednak na dostrzeżenie zjawiska polegającego na tym, że najdoskonalsze nawet środki rażenia, radykalne przekształcenia strukturalno-organizacyjne wojsk i zmiany w sposobach prowadzenia działań bojowych wcale nie przekreślają wartości poznawczych i użytkowych doświadczeń historycznych, a zwłaszcza wniosków wynikających z wojen XX w.

Aby uzasadnić przedstawioną tezę wystarczy dokonać krótkiej analizy miejsca i roli doświadczeń wojennych w procesie kształtowania się teorii i praktyki sztuki wojennej w ostatnim 30-leciu. Okres ten umownie można podzielić na trzy etapy, chociaż precyzyjne ustalenie cezur każdego z tych etapów jest bardzo trudne, a nawet wręcz niemożliwe.

Pierwszy etap obejmuje drugą połowę lat czterdziestych, a więc okres bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej. Główny kierunek doskonalenia sztuki wojennej wytyczały wówczas wysiłki zmierzające do uogólnienia doświadczeń uzyskanych w ostatnich latach minionej wojny. Stymulatorem jakościowych zmian w taktyce i sztuce operacyjnej

-----

3/ A. Greczko, Siły Zbrojne Państwa Radzieckiego, Warszawa 1975, s.338.

był narastający proces upancernienia i mechanizacji wojsk lądowych oraz zastosowanie silników odrzutowych w lotnictwie. W teorii strategii przewidywano jedynie możliwość ograniczonego użycia broni atomowej.

Drugi etap wytyczają lata pięćdziesiąte. W tym dziesięcioleciu dominowały przewidywania światowego konfliktu zbrojnego, jako wszechogarniającej wojny jądrowej o charakterze żywiołowego i nie dającego się opanować kataklizmu. W teorii sztuki wojennej panował prawie niepodzielnie pogląd, że organizacja i prowadzenie współczesnej wojny, operacji i walki wymaga przede wszystkim umiejętności w zakresie intensywnego i skutecznego rozpoznania właściwego wyboru celów dla pocisków jądrowych oraz precyzyjnego planowania i wykonania zmasowanych uderzeń. W konsekwencji nastąpiła nie tylko pewna dewaluacja wartości użytkowych doświadczeń historycznych, lecz także ujawniło się - wspomniane na wstępie - zachwianie wiary w przydatność wniosków wynikających nawet z ówczesnych wojen lokalnych, tj. w Korei z lat 1950-1953 oraz z Wietnamu /dotyczy tzw. francuskiego okresu, który trwał od grudnia 1948 r. do maja 1954 r./.

Trzeci etap rozpoczął się w latach sześćdziesiątych i trwa po dzień dzisiejszy. Cechą szczególną tego okresu jest to, że w wyniku wszechstronnych badań naukowych zmieniły się w sposób zasadniczy poglądy na nieuchronność jednorodnego charakteru ewentualnej przyszłej wojny. Główne

kierunki rozwoju sztuki wojennej w tym etapie wytyczają prognozy zakładające, że współczesne konflikty zbrojne mogą przybierać różnorodne formy, od wojen prowadzonych wyłącznie konwencjonalnymi środkami walki, aż po wojny rozpoczynające się od razu zmasowanymi uderzeniami jądrowymi. W tym układzie przewidywać mieszczą się z powodzeniem inne warianty wojen, w których po krótszym lub dłuższym okresie walk konwencjonalnych mogą nastąpić uderzenia jądrowe o różnym zasięgu i natężeniu.

W konsekwencji nastąpiła w teorii sztuki wojennej weryfikacja stosunku do historycznych doświadczeń wojennych. Odrodziła się wiara w ich wartości poznawcze i użytkowe.

Problem polega na tym, że pomimo nowych środków walki, które wywierają rewolucjonizujący wpływ na sposoby prowadzenia działań bojowych, wiele praw wojny i ogólnych zasad sztuki wojennej zachowuje znaczenie, chociaż konkretne ich zastosowanie może ulec zmianie na skutek nowych warunków pola walki. Jeśli idzie o prawa rządzące wojną jako zjawiskiem społecznym, uniwersalny charakter mają takie, jak np. zależność wojen i sposobów ich prowadzenia od polityki oraz współzależność politycznych i militarnych celów wojny, rozstrzygająca rola stosunku sił w toku całej wojny, zależność uzbrojenia i struktur organizacyjnych wojsk od potencjału ekonomicznego kraju. Natomiast w odniesieniu do ogólnych zasad sztuki wojennej

dotyczy to m.in. precyzyjnego określania celów strategicznych, operacyjnych i taktycznych oraz konsekwentnego ich realizowania, koncentracji wysiłków na kierunku głównego uderzenia, ekonomii sił i środków polegającej zarówno na uzyskiwaniu przewagi w dogodnym miejscu i czasie, jak i na wydzielaniu niezbędnej ich ilości dla osiągnięcia zamierzonych celów działania, wykorzystanie czynnika zaskoczenia i wiele innych.

Ponadto niektóre sposoby prowadzenia działań bojowych w minionych wojnach również zachowują znaczenie w nowych warunkach, albowiem środki masowego rażenia nie wykluczają możliwości użycia obok nich również broni konwencjonalnej, tj. dawnych, choć udoskonalonych typów uzbrojenia i technicznego wyposażenia wojsk. Aby uzasadnić tę tezę wystarczy uprzytomnić sobie ogólne właściwości działań bojowych w II wojnie światowej, przede wszystkim zaś najbardziej charakterystyczne cechy operacji Armii Radzieckiej w końcowym etapie tej wojny. Przypomnijmy, że działania bojowe miały wówczas charakter wybitnie manewrowy zarówno w skali strategicznej, jak i operacyjno-taktycznej. Zmasowane użycie artylerii, czołgów i lotnictwa, zapewniając ruch dużych mas piechoty, doprowadzało do przełamania silnie umocnionej obrony nieprzyjaciela oraz stwarzało możliwość wprowadzenia w wyłom wielkich zgrupowań wojsk pancernych, które w głębi operacyjnej rozwijały natarcie w szybkim tempie, częstokroć w oderwaniu od pozostałych sił,

na samodzielnych kierunkach i z odsłoniętymi skrzyż-
dłami. Charakterystycznym zjawiskiem w działa-
niach zaczepnych były liczne przegrupowania sił
i środków, częste zmiany kierunków uderzeń oraz
ciągłość prowadzenia walk i operacji na dużych
przestrzeniach, w których niejednokrotnie docho-
dziło do pościgu, bitew i bojów spotkaniowych, for-
sowania szerokich przeszkód wodnych, walk w mi-
astach i w terenie zurbanizowanym oraz stosowania
operacji desantowych /powietrznych, morskich i
kombinowanych/. Do podstawowych form manewru ope-
racyjnego należało przełamanie oraz jedno i dwu-
stronne obejście lub oskrzydlenie nieprzyjaciela,
z jednoczesnym lub kolejnym niszczeniem okrąży-
nych zgrupowań. W działaniach obronnych doskona-
leniu inżynierskiej rozbudowy oraz systemów oppano-
i opl towarzyszyła aktywność wojsk wykonujących li-
czne kontrataki i przeciwuderzenia. Szczególnym
rodzajem działań było przechodzenie od obrony do
kontrofensywy.

Bez żadnej przesady można więc powiedzieć, że
w tym zakresie doświadczenia minionej wojny w peł-
ni odpowiadają potrzebom współczesnego pola walki
i bitwy. W tym miejscu pozwolę sobie jeszcze raz
powołać się na fragment wspomnianego już artykułu
płk. prof. J. Brocha:

"Nic wobec tego nie daje podstaw do twierdze-
nia, że ogólne prawa wojny i walki oraz względnie
trwałe zasady sztuki wojennej i metody działań
bojowych stracą swą ważność i znaczenie w warunkach

wojny współczesnej i przyszłej. Przeciwnie, wszystko przemawia za tym, że zachowawszy aktualność będą one z bezwzględną konsekwencją domagać się przestrzegania ich w przyszłych działaniach. Nie budzi to zwłaszcza wątpliwości w odniesieniu do tych postaci wojen, w których głównymi środkami walki, mimo stałego zagrożenia atomowego, będą środki konwencjonalne. Innymi słowy teza ta nie budzi wątpliwości wobec każdej postaci przyszłej wojny, może tylko z wyjątkiem nieograniczonej wojny nuklearnej, w której wymiana zmasowanych uderzeń jądrowych może doprowadzić do osiągnięcia celów strategicznych już w pierwszym uderzeniu. Ale nawet i w tym wypadku planowanie i przygotowanie działań odbywać się będzie zgodnie z ogólnymi zasadami sztuki wojennej; również zgodnie z nimi zmuszone będą działać oddziały i związki taktyczne doprowadzone do zdolności bojowej po uderzeniach jądrowych^{4/}.

Zasadność tezy o przydatności określonych doświadczeń historycznych, szczególnie okresu II wojny światowej, potwierdza również współczesna praktyka, jeśli za taką uznać przebieg działań wojennych: na Półwyspie Koreańskim i w Wietnamie, a także na Bliskim Wschodzie, z uwzględnieniem oczywiście ich lokalnego charakteru oraz specyficznych /fizyczno-geograficznych i polityczno-

-----
4/ Płk prof. J. Broch, op. cit., s.38

demograficznych/ właściwości teatrów działań wojennych, które odegrały swoistą, acz niechlubną rolę współczesnych poligonów doświadczalnych sił zbrojnych państw imperialistycznych.

Tak np. wojna w Korei podkreśliła jeszcze raz ogólnowojskowy charakter współczesnych działań zbrojnych wyrażający się m.in. w organicznej jedności na polach walk i bitew wysiłku bojowego i współdziałania zarówno rodzajów wojsk, jak i sił zbrojnych, przede wszystkim zaś wojsk lądowych i lotnictwa, a w warunkach prowadzenia działań bojowych wzdłuż wybrzeża morskiego również marynarki wojennej. Działania zbrojne w Indochinach udowodniły m.in., że najnowocześniejsza technika nie może być jedynym czynnikiem zwycięstwa w wojnie; liczy się przede wszystkim człowiek. Z kolei wojny na Bliskim Wschodzie, obok wartościowych wniosków natury operacyjno-taktycznej /operacyjne maskowanie i zaskoczenie, nieprzerwane i elastyczne dowodzenie, wykorzystanie pocisków kierowanych i urządzeń radioelektronicznych/ przypomniały, że skuteczność nowoczesnego uzbrojenia i sprzętu bojowego zależy zarówno od mistrzowskiego ich opanowania przez wojska, jak i odpowiednich sposobów wykorzystania na współczesnym polu walki i bitwy. Świadectwem tej prawdy może być to, że w 1967 r. siły zbrojne państw arabskich dysponowały nowoczesnym uzbrojeniem, ale nie potrafiły w pełni wykorzystać jego walorów taktyczno-technicznych. Faktem jest, że już w październiku 1973 r. sytuacja

zmieniała się dość radykalnie, właśnie dlatego, że m.in. uwzględniono doświadczenia wojny poprzedniej.

Rekapitulując przedstawione ustalenia trzeba powiedzieć, że w nowych warunkach rozwoju sztuki wojennej wartości poznawcze i użytkowe doświadczeń wojennych nadal są bezcenne, chociaż przewartościowaniu uległo szereg kategorii, jak np. siły i środki, główne zgrupowania uderzeniowe, koncentracja sił, główne obiekty uderzeń itd. Jednocześnie musiały ulec zmianie niektóre założenia metodologii spożytkowania doświadczeń wojennych. Problem polega na tym, że ocena wartości użytkowych doświadczeń wojennych wymaga obecnie znacznie większej wnikliwości badawczej, umiejętności dostrzegania w przeszłości symptomów właściwych współczesności oraz zdolności ujawniania analogii między dniem wczorajszym, a dzisiejszym i jutrzejszym. O wiele mniejsza spójność między historyczną rzeczywistością a przewidywanymi potrzebami współczesnego pola walki wymaga znacznie większej selekcji historycznych faktów, zjawisk i tendencji wybiórczej metody ich interpretacji oraz ostrożnego i bardzo elastycznego wykorzystania wniosków w praktyce.

Dotychczasowe rozważania o wartościach poznawczych i użytkowych doświadczeń wojennych stanowią zasadniczą kanwę odpowiedzi na drugie pytanie sformułowane na początku wykładu, a dotyczące metodyki wykorzystania wniosków z przeszłości w procesie nauczania zasad współczesnej sztuki wojennej.

Przed omówieniem niektórych aspektów tego problemu, gwoli ożywienia wykładu refleksję historyczną z innej epoki, przytoczę słowa Ludwika Janowskiego polskiego historyka z pierwszej połowy XIX w.:

"Doświadczenie jest szkołą, w której nauki drogo kosztują; historia jest właśnie tą szkołą, gdzie mądrzy uczą się z nieszczęść cudzych, mniej rozsądni bowiem z własnych nawet doświadczeń rzadko rozumniejsi się stają"^{5/}.

Przytoczony fragment można oczywiście różnie komentować. W kontekście rozważanego problemu dydaktyki doświadczeń wojennych pozwala jednak wyeksponować tezę, że niedostatki wynikające z braku osobistych doznań wojennych może i powinno rekompensować nauczanie i studiowanie odpowiednich przykładów historycznych i uogólnionych wniosków z przeszłości, zwłaszcza że historyczna rzeczywistość w swojej różnorodności i prawdziwości zdarzeń jest z reguły bogatsza i pełniejsza od sytuacji taktyczno-operacyjnych rozgrywanych w czasie ćwiczeń i gier wojennych. W gronie obecnych na tej sali truizmem jest powtarzanie, że w warunkach szkolnych i ćwiczebnych realia pola walki z konieczności są tylko zbliżone do rzeczywistości, a wszelkie trudności towarzyszące podejmowaniu decyzji przez dowódców i rozwiązywaniu przez nich

-----
5/ Cyt. wg artykułu płk. dr. A. Karpińskiego, O potrzebie sięgania do przykładów historyczno-wojskowych, "Myśl Wojskowa" nr 11/1973, s.53.

różnych problemów oraz realizacji zadań bojowych przez wojska - wydają się stosunkowo proste i łatwe.

Podsumowując ten wątek wykładu trzeba powiedzieć, że w procesie nauczania sztuki wojennej umiejętność wykorzystania wniosków wynikających z doświadczeń historycznych oraz właściwy wybór przykładów historycznych ma znaczenie uniwersalne, albowiem oddziałuje wielokierunkowo, a mianowicie: kształtuje pożądane walory ideowo-polityczne, rozszerza horyzonty myślowe, uczy i pomaga rozwijać wyobraźnię operacyjno-taktyczną oraz zdolności i umiejętności dowódczo-sztabowe, przyczynia się do poznania uwarunkowań i prawidłowości występujących na polu walki, uzbraja w perspektywę historyczną, tak niezbędną dla prawidłowego rozumienia współczesnych problemów taktyczno-operacyjnych.

W Akademii Sztabu Generalnego WP spożytkowanie doświadczeń wojennych w nauczaniu zasad sztuki wojennej jest obowiązkiem i przedmiotem zainteresowania zarówno nauczycieli akademickich, jak i słuchaczy. W ogniwie nauczycielskim wiodąca rola w tej dziedzinie przypada oczywiście Katedrze Historii Sztuki Wojennej, której przedmiot nauczania i prac badawczych jest podporządkowany celom i zadaniom operacyjno-taktycznego kształcenia słuchaczy.

Zakres, formy i metody nauczania tej Katedry są dostatecznie dobrze znane, aby istniała potrzeba ich prezentowania. Wysiłki dydaktyczne

jednej Katedry, jej działalność programowa i pozaprogramowa, ze zrozumiałych względów nie może być i nie jest jedyną transmisją doświadczeń wojennych docierających do słuchaczy, jedynym ogniwem wykorzystania przykładów historycznych w systemie nauczania sztuki wojennej w ASG WP. Ograniczone siły i środki oraz stosunkowo wąski front dotarcia przez Katedrę HSW do umysłów słuchaczy skutecznie potęgują, rozszerzają i pogłębiają nauczyciele wszystkich katedr Akademii, przede wszystkim zaś katedr taktyczno-operacyjnych.

W syntetycznym ujęciu można powiedzieć, że dydaktyczne wysiłki wszystkich nauczycieli naszej Uczelni winny konsekwentnie zmierzać do realizacji trzech zasadniczych kierunków spożytkowania doświadczeń wojennych w procesie studiów:

1/ ideowo-wychowawczego, wynikającego z samej istoty historii, z ogromnego ładunku patriotycznych i internacjonalistycznych treści dziejów oręża polskiego i powszechnej historii wojskowej ze szczególnym uwzględnieniem nurtów rewolucyjnych i postępowych. Aby podkreślić znaczenie czynnika politycznego w sztuce wojennej posłużę się fragmentem traktatu "Wojna ludowa", wydanego drukiem w 1866 r. przez Henryka Kamieńskiego, znanego teoretyka działań partyzanckich:

"Może jeszcze ktoś zarzuci, że wdajemy się w nie wojskowy wcale przedmiot, lecz przeciwnie mówimy o przedmiocie, który podstawą jest zwycięskiego boju. Wszczepianie wojny ludowej naszym

wieśniakom jest ważniejszym wojskowym wypadkiem niż dostanie cudownym jakimś sposobem parękroć sto tysięcy broni, dział itp."^{6/}.

2/ ogólnopoznawczego, realizowanego w ramach cyklu zajęć pokazujących różnorodne uwarunkowania i prawidłowości zmian w rozwoju sztuki wojennej na przestrzeni wieków, z jednoczesnym eksponowaniem ogólnych praw i zasad z dziedziny przygotowania i prowadzenia wojny, operacji i walki;

3/ użytkowo-praktycznego, żeby nie powiedzieć utylitarnego, wyrażającego się w szczegółowej analizie i ocenie wybranych walk i bitew, traktowanych jako historyczne przykłady organizacji działań zbrojnych oraz różnorodnych form i sposobów ich prowadzenia, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń okresu II wojny światowej zwłaszcza Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR i działań bojowych ludowego Wojska Polskiego oraz powojennych konfliktów zbrojnych.

Możliwości spożytkowania doświadczeń wojennych są praktycznie nieograniczone, albowiem wszelkie zagadnienia szkoleniowe mogą i powinny być konfrontowane z wnioskami wynikającymi z historycznej rzeczywistości. Dotyczy to zarówno opracowania różnego rodzaju pomocy naukowych, jak też prowadzenia zajęć i ćwiczeń, na sali i w terenie. W tym zakresie szczególna rola przypada przykładom historycznym, których wykorzystanie zależy

6/ Henryk Kamiński "Wojna ludowa", Warszawa 1948 r., str.38.

wyłącznie od dydaktycznej inwencji i historycznej wiedzy nauczającego. Problem polega na tym, aby w procesie nauczania współczesnej sztuki wojennej konsekwentnie, umiejętnie i wielokierunkowo czerpać ze skarbnicy wiedzy historyczno-wojskowej.

Jest oczywistą prawdą, że w zabiegach dydaktycznych kadry nauczającej nie może zabraknąć słuchaczy, których podstawowym obowiązkiem jest aktywny udział w procesie nauczania. Bierny odbiór wniosków z doświadczeń wojennych i najpilniejsze nawet wysłuchanie ciekawych przykładów historycznych absolutnie nie wystarcza. W ASG WP studiowanie historii sztuki wojennej nie jest bowiem celem samym w sobie. Wiedza historyczno-wojskowa zdobyta przez słuchaczy w ramach programowego nauczania Katedry HSW i samodzielnego studiowania musi owocować w postaci praktycznego jej wykorzystania w czasie zajęć operacyjno-taktycznych.

Wspólny wysiłek nauczycieli akademickich i słuchaczy w zakresie spożytkowania doświadczeń wojennych jest warunkiem sine qua non realizacji dyrektyw szkoleniowych MON i szefa Sztabu Generalnego WP oraz wytycznych Komendanta ASG WP. Świadectwem tego jest m.in. fakt, że przedmiotem szczególnego zainteresowania całego środowiska Akademii są wartości użytkowe doświadczeń wojennych i metodyka ich wykorzystania w procesie nauczania sztuki wojennej. Nie dalej jak 3 maja br., w czasie narady partyjno-służbowej poświęconej ocenie

działalności naszej Uczelni w minionym pięcioleciu i wytyczeniu kierunków jej działalności w latach 1976-1980, we wnioskach podsumowujących znalazły się m.in. dyrektywne stwierdzenia, że studium historii sztuki wojennej winno służyć podbudowaniu i wzbogaceniu procesu nauczania taktyki, a przykłady historyczne muszą być konkretne i "dopasowane" do przerabianych zagadnień oraz pobudzać do myślenia perspektywicznego. Jednocześnie zalecenia dotyczące organizacji procesu szkolenia zawierały wytyczne zmierzające do organicznego sprzężenia polowych podróży wojskowo-historycznych z ćwiczeniami dowódczo-sztabowymi /szkieletowymi lub pociągowymi/, tak aby epizody historyczne niejako "przeplatały się" z rozgrywanymi zagadnieniami współczesnymi i vice versa.

Problem spożytkowania doświadczeń wojennych oraz dalsze sprecyzowanie wytycznych w zakresie metodyki zastosowania przykładów historycznych w szkoleniu taktyczno-operacyjnym stanowiło integralny aspekt dwustronnego ćwiczenia na mapach kierowniczej kadry dydaktyczno-naukowej, które zostało przeprowadzone w dniach od 22 do 24 września br. w ramach kursu instruktorsko-metodycznego poprzedzającego nowy rok akademicki.

Wykorzystanie doświadczeń wojennych w tym ćwiczeniu polegało na tym, aby odpowiednimi przykładami historycznymi zilustrować nie tylko myśli przewodnie całego ćwiczenia, lecz także poszczególne zagadnienia szkoleniowe. Oceniając ten prob-

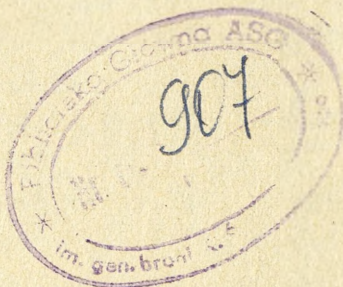
lem Komendant Akademii jednoznacznie i dyrektywnie stwierdził, że przykłady historyczne winny być celowe, konkretne i wieloprotblemowe, to znaczy merytorycznie treściwe, a nie hasłowe, przywiązane do terenu ćwiczenia, odpowiednie do szczegółu dowodzenia i zakresu rozpatrywanych zagadnień szkoleniowych lub problemów wynikających z podejmowanych decyzji i przebiegu ćwiczenia, a zatem pozwalające na jednoczesne ilustrowanie wielu wątków ćwiczebnych oraz ich konfrontowanie z historyczną rzeczywistością.

Wykład pozwolę sobie zakończyć następującą pointą: doświadczenia wojenne i przykłady historyczne mogą być różne, pozytywne i negatywne, obiektywnie prawidłowe lub błędnie uogólnione, aktualne w konkretnych warunkach lub nieaktualne. Jednakże pomijanie ich zarówno w kształtowaniu współczesnej sztuki wojennej, jak i w procesie programowego nauczania oraz samodzielnego studiowania grozi conajmniej jednostronnością ocen i wniosków, może powodować odkrywanie prawd dawno odkrytych, powtarzanie błędów już popełnianych w przeszłości.

Młode pokolenia kadr dowódczo-sztabowych, które nie przeszły surowej szkoły wojny i nie mają własnego doświadczenia bojowego, tylko dlatego mogą wiedzieć więcej, widzieć dalej i sięgać wyżej,

12321

ze ich wychowawcy i nauczyciele przekazują im za-
równo aktualną wiedzę, jak i doświadczenia z prze-
szłości.

Wykonano w 50 egz.

Egz. Nr 1-50 - B.Gł.OZO

Wyd. płk Stąpor

Druk E.K.

Nr 731/2353/WW Kor

Druk ASG-OXV-7397

Zam. 1980 z dn. 27.10.76

